

Když poprvé řali, dřevo zavzdychalo

(...) Oslo toho slibného roku 1968. Všechno bylo nepochopitelně prosté. Pracoval jsem v divadle, dostával peníze, které platily všude, zdravil uctivě kolemjdoucí a byl jsem zdraven. V poklidu podvečera, neuvěřitelně dlouhého, bezstarostného, bezhlučně přijížděly a mizely zaoceánské lodě a slunce poslušně Munchova pokynu barvilo scénu oslňujícími barvami. Bylo mi smutno. Čím silnější zážitek z prožitku krásy, tím větší lítost. Že se mnou nejsou blízcí, že se mnou není celá moje vzdálená země. Ten slavný šedesátý osmý byl mimo tisíce jiných věcí naivním rokem přátelství, velkorysých odhodlání, snových představ o nekonečných možnostech člověka, iluzí, úsměvů. Norské Oslo s vůní pečených ryb a bramborové kaše, s růžovými ráčky, lehce skryvanou prohibicí a s varovnou ukázkou běsnícího moře.

Uprostřed noci se ozval telefon: „Jsme okupováni! Rusáci jsou v Praze! To je konec!“ Bláznivý rok. Zkroušené životy, totalitou vybledlé, nakynuly jako těsto, vpád cizích armád spařené kvasnice zastavil a zmrazil. Zbytky tvořivosti s trpkostí a bezohledností vtlačeny do normalizačních forem. Bylo slyšet lámání křídel.

Výjezdni doložka, tento cenný papírek, ještě platila. Ocitl jsem se v Norsku po roce znova. Kolegové v divadle se na mne dívali se smutným porozuměním. Už jsem byl cizincem. Milada Blekastadová-Topičková, de facto kulturní atašé a reprezentantka literatury obou zemí a vzácná dáma, mě překvapivě pověřila úkolem: „Až pojedete do Prahy, Jene, vezměte Ludvíkovi dárek. Chtěl jste se s ním přece už dávno seznámit. Vyšla mu kniha – je skvělá.“

Ludvík Vaculík Sekyra Vydal Československý spisovatel v Praze roku 1968 jako svou 2 899. publikaci. Vydání druhé. Stran 180. Náklad 35 000 výtisků. Cena Kč 13.

Předala mi sekeru. Nádhernou kanadskou sekyrku s modře kaleným ostřím. Topůrkem lesklým a pevným. Předmět krásný, staletími vypracovaný k dokonalosti. Rok po vpádu vojsk už byla na hranicích kontrola. „Co to vezete? A komu?“ Celník potěškával v ruce sekeru a mně bylo jasné, že pochopil. Sotva jsem se zmohl na vysvětlení, že jsem milovníkem práce na chatě a vezu si to pro sebe. S lehkým ironickým úsměvem propustil mě i vzácný dar. Sekeru jsem odevzdal divoce rozčuchanému Vaculíkovi a ani jsem si ho nemoohl pořádně prohlédnout. Spěchal, kam se v té oklamané době spěchávalo. Přes noc jsem přečetl román. Moje dosavadní životní zkušenost byla naprosto jiná než v Sekyře. V rovinatém městečku, kde jsem se narodil, nikdy nepadal sníh. Romantika nekonečné roviny zcela odlišná od krajiny Vaculíkovy. Jazyk mých krajanů plochý, nevýrazný. To hlavní: neměl jsem žádnou vzpomínku na otce, který mi dvouletému tragicky zemřel. Bez dechu jsem četl příběh ničím nepřipomínající můj dosavadní život a s úžasem vnímal, že všechno, o čem se píše, se mě hluboce dotýká. (...)

Jan Kačer: *Když poprvé řali, dřevo zavzdychalo. Literární noviny, 13. září 2012, roč. 23, č. 37, s. 12.*

Jinou ústavu

Píšu s obavou z lepší menšiny tohoto národa, s pochopením většiny nepočítám. Jestliže věc, o níž mi jde, nepochopí menšina, bude zas na dlouho ztracena. Teď má totiž lepší menšina příležitost dát našemu vývoji svůj směr, protože je proti těžkopádné většině zatím v pohybu, má náskok v poznání a má právě slovo. Většina je teď ještě slyší, ale brzo se nám může svou těžkou vahou zavěsit zas na ruce a nohy.

Máme nový parlament a jeho první úlohou je najít novou ústavu republiky. O čem taková „nová“ ústava bude asi mluvit: o tvorbě státní moci a o vztahu občanů k ní, o soustavě vlády, prokuratury a soudů... atd. To vše bude definováno trochu jinak než dosud a jistě s úmyslem zabránit, abychom se zas dostali do nějaké diktatury. Když se to i podaří, nevznikne tím ještě nic nového, zvláště ne pod sluncem. Bude to jen opravný čin, jenž má pomoci hladšímu pohybu společnosti, ale kam, to se neřekne, a i v tom bude se proti staré, „socialistické“ ústavě vidět zlepšení. Ne, nestýská se mi po ideologii a státní doktríně, jsem naopak pro stát poučený z rozumu a poznání; poznání všemi cestami.

Demokratické ústavy celé Evropy, k nimž se ta naše „nová“ bude chtít přidat, mají člověku dát ochranu před násilím státu, úřadu i spolupobčanů: to jsou zapsané jednající postavy toho díla, celý obsah ústav děje se na poli takto vyznačeném. Ale všimněme si, že náš osud je dnes víc než vládou a úřadem určován postavou, jež dosud nebyla do ústavy zapsána: tou je příroda, Země – či jak to nejlíp nazvat – bytí?

Nevím, jak ústavy jiných zemí berou na přírodu ohled. V prvním návrhu ústavy, který Občanské fórum podalo už koncem minulého roku, se o ní nemluvilo. Teď už jistě všechny politické strany mají názor, jak by v ústavě měla být zapsána „ochrana životního prostředí“. – Já jsem proti tomu! Nesouhlasím, aby Země a vše, co na ní je, bylo v zákoně vedeno jen jako životní prostředí člověka. Země se všim, co má, je svérázná bytost, součást univerzálního bytí: bytost starší, větší a silnější než my. Staré kultury to uznávaly. Přiznejme jí tedy rovnoprávnost a zapišme to do ústavy a potom do dalších zákonů.

Nepíšu tu nějaký literární esej, píšu návrh, abychom do své ústavy dali článek, jenž právně uzná nezávislost přírody na nás a našem souhlasu; zvláště když faktická závislost je opačná. Už nic nebude smět být zničeno a vyhubeno jen pro naši potřebu, chuť či zábavu. Nic na Zemi netrvá pro nás, nýbrž pro sebe. Zákon znemožní, abychom my, jak tu náhodou zrovna žijeme, spotřebovali a zničili Zemi většině lidí, která se teprv narodí. Jsme jen částí vesmíru, a to částí vědomou si sebe i ostatního bytí: z tohoto vědomí přiznejme právně existenci nevědomé a nemluvné části. Nevím, jak takový právní akt nazvat: když nadáme určitou pravomocí orgán, jenž bude hájit toto ostatní bytí, a naše činy proti němu bude posílat před soud. Obyčejnou řečí dá se to nazvat svědomí? (...)

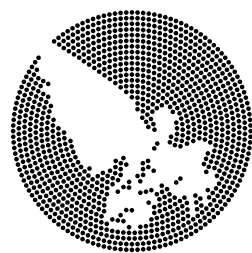
Ludvík Vaculík: *Jinou ústavu. Literární noviny, 12. července 1990, roč. 1, č. 15, s. 1.*

Sekyra

1. března 2025
premiéra

Ludvík Vaculík
autor

Břetislav Rychlík
režie

HaDivadlo

Sezona 50: Obzory

Scéna progresivní dramaturgie

autor: Ludvík Vaculík
režie: Břetislav Rychlík
adaptace: Břetislav Rychlík (ve spolupráci s Annou Prstkovou a Cyrilem Drozdou)
dramaturgie: Anna Prstková
dramaturgická spolupráce: Cyril Drozda a Milo Juráni
scéna: Jan Štěpánek
kostýmy: Markéta Sládečková
hudba: Petr Hromádka a Petr Mička
pohybová spolupráce: Hana Achilles
asistentka režie: Barbora Schönová
poděkování: Michal Stránský, Zdeněk Ptáček, Ondřej a Jan Vaculíkovi

hraji:
Ludvík: Zdeněk Trčálek j.h.
Náčelník: Jan Vaculík j.h.
Otec: Jiří Miroslav Valůšek
Maminka, Madla: Isabela Smečka j.h.
Bratr řidič, Bratranec z Tarandové, Tonda, Slávek: Jáchym Sůra
Sestra, Dívka, Bratrova žena: Magdalena Kuntová
Strýček Balej, Lékař: Cyril Drozda
Tetička, Úřednice: Nadě Kovářová j.h. / Marie Ludvíková
Karel, Bratranec z Tarandové, Otec dívky: Radim Chyba
Strýček, Ředitel školy, Ředitel trustu, Psychiatr: Miloslav Maršálek
kmeny Delawarů, Valachů a Pražáků

„Jsem cizí, nebo domácí?“

Hlavní vaculíkovská otázka

„Všechno se mě týká“

Přestože politika vyplnila velkou část jeho života, Vaculík právě v roce 1968, kdy do ní byl vtažen nejvíc, dal najevo, že jí ve svém životě určil striktní meze: bude mu tématem psaní, nikoli životní náplní. V čase, kdy byl živým symbolem radikalismu pražského jara a kdy ho jedni posílali vládnout do obrozovaného ÚV KSČ a jiní do parlamentu, Vaculík ještě před srpnem z takové doporučené horské dráhy dobrovolně seskočil. Pokud mu s odstupem let rozumíme správně, vstoupil tím do polemiky s tradičně a setrvačně opakovaným názorem, že politika stojí v hierarchii lidských činností výš než kultura – a je tedy vlastně logické, že kdo se propal na vrchol a zatouží jít dál, udělá nejlíp, když se nechá někam zvolit. Odložíme-li však vlastní fascinaci světem moci, zjistíme pravděpodobně, že nadvláda politiky nad kulturou je jenom jedním z mnoha křivých zrcadel mediálního světa. Opravdu, proč by se měl člověk obdarovaný kreativitou drát mezi mocné? Nejde toho snad v umění vykonat podstatně víc?

Vaculík svůj vstup do politiky v roce 1968 i později (naposledy, pokud je známo, koncem roku 1989) odmítl. Kdyby do politiky vstoupil, vlastně by svoji dosavadní pozici oslabil; takto však mohl čtenářům dál tlumočit svůj koncept sebevědomého občanství. „Neříkejte, že se mě něco netýká, protože všechno se mě týká,“ takto oslovoval mocné nahoře, ale věnoval svá slova především čtenářům – v naději, že si je zapamatují pro svůj život.

Čím se Vaculík jako člověk a autor vymyká českým poměrům? Nabízejí se především tři vlastnosti.

Riskantní poznávání

Za prvé: mnohem víc, než u nás bývá zvykem, je stylistou-násilníkem. V celkem krotkých a konvenčních českých poměrech neskrývá silné emoce: a když cítí, že ho přemáhá třeba vztek, neututlá ho svatouškovsky, ale nechá ho naplno rozkvést, jako luční kvítek. Potom sklízí plody svého riskantního poznávání, o nichž by se, nebýt takové metody pokus–omyl, nejspíš vůbec nedozvěděl. Leccos, co v jeho textech mohlo být názorem, nebo dokonce postojem, pak zůstává v rovině jen pouhého zuřivého pocitu – ale stejnou cestou se do Vaculíkova psaní dostaly i věci tisíckrát cennější než snadné pravdy zformulované někde v teple. Vztek na zločince schopného vzít jinému bezmyšlenkovitě život ho dovedl k úvaze, že kdo dokáže život dát, měl by být schopen unést reciproční odpovědnost spojenou s tím, že ho provinilci opět vezme. Obhajoba trestu smrti se zdá v dnešní navenek tak liberální době počínáním zpozdilým; i ten největší liberál by však mohl Vaculíkovi přitakat alespoň v tom, že zrušení trestu smrti v řadě evropských zemí často odráželo nechuť či neschopnost unést principiální odpovědnost za rozhodování o cizích osudech.

Přesvědčený o tom, že na vyvážené psaní jsou zde jiní a že je jich dost, nesnížil se Vaculík

nikdy k relativistickému meditování typu „na jedné straně, na druhé straně“ a tak dál. Robustnost jeho tónu může jít občas někomu na nervy – čtenář však aspoň ví, že se nebude muset brodit, jako často, v malichernostech a titěrnostech.

Je velmi pravděpodobné, že Vaculík své kategorické soudy dokonce páli s vědomím, že opět přestřelí – nebo i s přáním, aby se tak stalo. Vždyť dokonce i my sami víme, jak to se střelcem většinou bývá: pokud mine cíl, nedosáhne mety, kterou si předem stanovil, ale uvidí-li, kam střela dopadla, zjistí, že existují i úplně jiné skutečnosti, o kterých až do té doby nevěděl.

Druhý Vaculíkův klad: je tradicionalistou. Zdá se až zvláštní, že se v českém světě, který prožil všechny divoké peripetie dvacátého století, najde ještě dnes někdo takový, kdo přesvědčivě říká: tradice i u nás existuje.

S komunismem, svým největším životním soupeřem, se Vaculík kdysi dávno rozešel nikoli ve jménu nějaké nové a atraktivnější myšlenky, ale veden při tom naopak do minulosti: ovlivněn poznáním, že komunismus odporuje lidské přirozenosti a mnohagenerační tradici, tak jak si ji odvodil z osobnosti svého otce a prostředí, ze kterého pocházel. Možná že to byl obraz zkeslený a v něčem idealizovaný, jak tomu v rodových mytologiích bývá. Ale nakonec přivedl Vaculíka k poznání, že podstatné není to, co se ohlašuje jako převratné a nové, ale spíš to, co se opakuje – a zároveň připomíná stále znovu.

I svůj vlastní život potom Vaculík nechal prostoupit rituály, jako by se jimi chtěl uchránit před chaosem dnešní doby. Ve jménu tradice, nikoli ve jménu nastoupení cesty k něčemu neznámému potom začal tlačit na pilu změn, v roce 1968 i později. Byly mu dost cizí politická strategie i taktika – ale doufal, že se může opřít o něco trvalejšího: o cestu, kterou ukazují předkové, dokáže-li jí člověk správně rozpoznat.

A třetí klad: Vaculík je nepochybně mužem odvážným, aktivistou. Jeho žena o něm říká: „Když se někde děje něco nesprávného, musí reagovat.“ V tom to je, složitější to není. Takový postoj patřil k výbavě podstatné části Vaculíkovy generace a zakládal nutnou duševní sebeobranu vůči někdejšímu režimu. Bude se však hodit i generacím dnešním: jejich perspektivou pro změnu je, že obrostou majetkem a časem také lhostejností.

Už dnes se těm pár spisovatelům, kteří nepřestávají úplně mluvit do veřejných věcí, doporučuje, aby své nezřízené ambice líp skrývali. Jenže když se tato funkce spisovatelům vezme, přesněji řečeno pokud se jí spisovatelé naivně, dobrovolně a bezmyšlenkovitě vzdají, kdo ji převezme? Snad ombudsman? Policie? Ať zní doporučené odpovědi jakkoli, nedá se přehlédnout, že na místo jednotlivce s jeho vlastním rozumem a city vstupuje instituce – tedy subjekt nekonečně méně přirozený, než je občan-spisovatel.

Má Vaculík i nějaké slabiny? Hlavně snad tu, že nikdy úplně nepřestal být ideologem. Jeho názor na svět neurčuje pozorování a zkušenost, jakkoli je možná přesvědčen o opaku, ale nemilosrdný diktát jeho povahy, který mu zužuje hledí. S Vaculíkovými názory na Ameriku a Američany (třeba) nebude souhlasit skoro nikdo, kdo tam na rozdíl od něj aspoň chvíli pobyl. Je v něm kus pozůstalé optiky Jasně Poljany, jejíž ctihodný obyvatel před sto lety také vynášel soudy o všem, nač byl i nebyl dotázán. Na platnosti věty o tom, že celý svět je ukryt v kapce vody, se tím nic nemění – jak

však má pravdu o světě rozpoznat ten, kdo předem ví, co by rád v kapce spatřil?

Slabina druhá – ovšem příznějme si předem, že mimořádně sporná: Vaculík nenašel ze života východisko (kdo ví, zda nějaké opravdu existuje), dokonce ani v citovém nebo erotickém životě, kde mnozí věří, že by nějaký nouzový východ směrem ke smyslu mohl být. Užasl (a nikdy se z tohoto úžasu zcela nevzpamatoval), když zjistil, že erotika kromě toho, že posílá do světa nové a možná nadějně lidské bytosti, jejich rodičům a zploditelům dává všechno, jenom ne křídla. O Henrym Millerovi, který Vaculíka svým erotickým pokusnictvím trochu připomíná, kdysi napsali: Když muž stárne, zamilovává se spíš než do žen do samotné lásky – té, na jakou si pamatuje. Také Vaculík o svých láskách mnohokrát psal a také on až dodatečně naznačil, že nejspíš pobýval ve světě chimér. Svět erotiky, pro někoho únik z tíže existence, se mu zobrazil jako okov navíc.

A jeho možná chyba třetí a poslední, která úvahu o něm přenáší z minulosti do současnosti: je vždy nespokojený s dobou, ve které žije. To je samozřejmě legitimní, mravně chvalitebný postoj; znamenal však něco úplně jiného před rokem 1989 a po něm. Za komunistů byl nepřítel jasně definován a spojenci vždy nablízku, byť za normalizace jejich počet dramaticky klesal. Na Vaculíkových textech z doby před listopadem (a snad i krátce po něm) je však vidět, s jakou samozřejmostí čerpal posilu z toho, když se mohl při psaní opřít o jistotu jakéhokoli „my“ - a psát pak jeho jménem. Nic podobného dnes nejde. Každý se zdá sám, a už nic víc. A mnohé nasvědčuje tomu, že Vaculík se s tímto vynuceným odchodem do autorského privátna nikdy úplně nesmířil. Dál by, kdyby to bylo na něm, mluvil radši ke všem, a nikoli z duše do duše.

(...)

Pavel Kosatik: Hlavní vaculíkovská otázka. Lidové noviny, 22. července 2006, roč. 19, s. 13.

Sekyra reloaded

Nad Vaculíkovou Sekyrou s odstupem padesáti let řešíme jiné záležitosti. Jak často se nám stává, že podobně jako vypravěčův bratr ze Slovenska, řidič autobusu, život ani tak nežijeme, jako mu spíše podléháme otrockým způsobem, že se necháme „vycepovat“ ke strachu, že uhneme tehdy, kdy bychom naopak měli zůstat neoblomně stát? – Nejsou to jen morální apely, se kterými nás chce Sekyra konfrontovat. Stejně tak nám ukazuje, že tyto situace je třeba vyhledávat, tříbit a prožívat, mít pro ně nadání, cítit je tam, kde jiní nemají o žádném dilematu ani ponětí. Jeli nám už dnes vzdálený vnitřní boj syna, který se chce vyrovnat s historií svého otce, zapáleného stranického předsedy v padesátých letech minulého století, neměli bychom odmítnout vnitřní boje nikdy neskončené. I my dnes stojíme tváří v tvář normalizaci lidí i přírody, namísto primitivní stranické logiky na nás útočí důkladně promyšlený aparát všepozírající postmoderny, až příliš často čelíme vlnám pohodlného konzumu, pro nějž jsme schopni přikývnout na bezpráví v odlehlých částech světa – před svými prarodiči se můžeme cítit jako vítězové, opak je však zřejmý: jsme a vždy budeme svobodě odcizeni úplně stejně jako ti, kdo si svůj střední věk prožívali v padesátých nebo šedesátých letech.

A abychom si náhodou nemysleli, že se někdejší situace stále jen opakují, uvádím jeden významný posun, k němuž za ono půlstoletí došlo: pražský redaktor se uchyluje

do rodného kraje, k jeho nářečí a jeho kulturním specifikům; my si klademe otázku, jestli nám takové útočiště ještě někde zbývá. Ve všem tom zmatku se on intuitivně orientuje v etických hodnotách, neboť tuší, kde stojí nepřítel a jaké jsou jeho nástroje, kde se bez rozpaků svět normalizuje politikou a ideologií a kde se zachovaly poněkud odlišné vzory. Beze všeho rozumí sporu modernistické moci a z dávné minulosti přenesených tradic, dokonce dokáže na jejich hraně ustát vlastní osobní krizi. A my? Jak jsme na tom my? Kde leží naše dějinná úložiště, odkud můžeme pozorovat každodenní boje? (...) Problém vyvstává s tím, co je pro Sekyru zásadní: v okamžiku, kdy bychom se měli s otcovým dílem zpětně ztotožnit a překlomit jeho zkušenost, aktualizovat ji pro sebe samé. Chlapík ze Sekyry jede za bratrem, a nacházelí jej ve stavu osobního debaklu, nezbývá mu než jej naučit vzpouře. Jak? Sám kdysi veden otcem ke stromu, nyní je vše na něm...

Je to tedy vzpoura, vzpoura generačně aktualizovaná, vzpoura vedená proti politickým idejím, vzpoura vůči vlastnímu životu. Ze vzpoury Sekyry vyrůstá a vzpurně by měla být i čtena. (...)

Jakub Vaniček: Sekyra reloaded. Odkaz Vaculíkova nejslavnějšího románu dnešku. A2, 16/2015.

www.hadivadlo.cz #hadivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
ředitel: Jan Búrik

umělecký šéf: Ivan Buraj
intendantka: Anna Stránská
dramaturgové: Milo Juráni a Anna Prstková
ekonomka: Nikola Mičouchová

herecký soubor: Cyril Drozda, Radim Chyba, Magdalena Kuntová, Marie Ludvíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Jáchym Šúra, Jiří Miroslav Valúšek a Sara Venclovská

ferman, editorka: Iva Heribanová
produkční zájezdů a projektů, koordinátorka dobrovolníků a praxí: Jana Mlatečková
administrativa, finanční produkční: Anna Smržová
vedoucí Klubu mladých diváků Brno: Tereza Chvátalová
uvaděči a hasiči: Anna Holčíková
pokladní, vstupenky, školy: Vendula Možnarová
pokladní: Tereza Roháčová
media a pr: Tereza Teerink Turzíková
online marketing: Lenka Horňáková
hlavní inspicientka: Tereza Švandová
produkční, inspicient: Jakub Štrba
inspicient: Miroslav Ukul Kumhala
mistři světél: Anna Juráková, Jiří Kolář, Martin Planka a Vojtěch Šoula
mistři zvuku: David Fadinger, Karel Fláva Hanák, Pavel Boika a Richard Ladislav
koordinátor stavby a výroby: Petr Ondrůj
předák jevištní techniky: Roman Švanda
stavba: Adam Krutiš, Michal Matoušek, Patrik Nezbeda a Mikuláš Utinek
garderoba: Kateřina Kumhalová a Sofia Plaskonisová
rekvizity: Eva Pešová a Martin Cáb
správa budovy: Mikuláš Francán
údržba prostor: Oksana Bodak a Valentyna Mohish
grafický design a sazba: Nela Klímová
malba: Alexey Klyuykov

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizací. Projekty vznikají za finanční podpory Jihomoravského kraje. Inscenace se uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
Scéna Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace
Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

CED | R | N | O | I | Jihomoravský kraj | MĚNĚSTVO KULTURY
DN | A2 | heroine | GoOut

hadivadlo.cz/reperioar
hadivadlo.cz/podpora
f i x
Přidejte se do naší facebookové skupiny HaDi friends!